

Висоцька О., Антонова О.Є. Формування національних цінностей в учнів початкових класів засобами народознавства // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 230-233.

*Оксана Висоцька, магістрант ННІ педагогіки;
О.Є. Антонова, докт. пед. наук, професор
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Формування національних цінностей в учнів початкових класів засобами народознавства

З розпадом СРСР та з утворенням незалежної Української держави здавалося, з'явилися усі можливості для відродження нашої нації, створення перспективної молоді держави, яка б не поступалася жодній Європейській країні, і якою пишався б кожен українець – свідомий громадянин і патріот своєї Батьківщини. Проте сьогодні все частіше можна почути думки про поточну деградацію українського населення в контексті західного впливу: "Нинішня молодь аморальна, лінива, не поважає старших, своєї мови, культури, не знає своєї історії. Молоді люди не бажають добре вчитися і продуктивно працювати, з метою зробити свій внесок у розвиток України ..." [7, с. 15-16]. Сьогодні у нашій державі спостерігаються й такі негативні процеси, як аборти, відмова від дітонародження (феномен «child free»), масові подружні зради, розлучення. Ще однією проблемою є те, що [молодь України готова масово покинути свою Батьківщину.](#)

На нашу думку, вище зазначені проблеми є наслідком сучасних глобалізаційних процесів, що підривають фундамент націоналізму в усіх його проявах. Українська держава виявилася не готовою до інтеграції з країнами заходу, оскільки не маючи власної непорушної національної самосвідомості, її громадяни копіюють чужий спосіб життя.

Усе це вимагає від сучасної школи нових науково-практичних підходів до проблеми формування національних цінностей в учнів, які передбачають удосконалення змісту, форм та методів навчально-виховної системи, насамперед, через залучення школярів та їх батьків до українських народних звичаїв, обрядів, традицій, вивчення історії рідного міста, країни, вивчення природи нашого краю та особливостей побуту нашого народу.

Теоретичні засади національного виховання закладено у дослідженнях українських учених-психологів М.Боришевського, Д.Віконської, О.Кульчицького, Ю.Липи, В.Москальця, Ю.Римаренка, І.Сікорського, Б.Цимбалюка, Д.Чижевського, М.Шлемкевича, В.Яніва, Я.Яреми та інших. У їхніх працях глибоко відображена національна ідея, духовність, демократичні засади навчання і виховання, гуманістичні цінності.

Загальнофілософські та психолого-педагогічні положення про сутність і значення цінностей у навчально-виховному процесі обґрунтували С.Анісімов, І.Бех, М.Боришевський, О.Вишневський, В.Лутай, О.Сухомлинська; про національні цінності як соціально-культурні та духовні норми етносу – Л.Алімова, М.Євтух, В.Кузь, Ю.Римаренко, З.Сергійчук, Д.Тхоржевський, С.Шевченко.

Над проблемою формування національних цінностей працювали чимало педагогів сьогодення, серед яких: В.Довбишенко, П.Дроб'язко, Р.Захарченко, П.Ігнатенко, В.Каюков, В.Кузь, І.Мартинюк, Ю.Руденко, З.Сергійчук, М.Стельмахович, Б.Ступарик, Є.Сявако та інші, які в основу змісту національного виховання вкладали історико-культурну народну спадщину. Неабияке значення вони надавали саме народознавству, як системі знань про конкретний народ, особливості його побуту і трудової діяльності, національний характер, світогляд, історико-культурний досвід, родовід, спосіб життя і виховання, суспільно-державний устрій, витоки й особливості культури рідного краю [6, с. 15].

Виходячи з вищевикладеного, метою статті є опис ефективних шляхів та умов формування національних цінностей учнів початкових класів засобами народознавства. Національні цінності — це система позитивних утворень значущості, що виявляється у сфері суб'єкт-об'єктних відношень, усвідомлюється етнополітичною спільнотою як складне надетносне поєднання уявлень, понять, ідеалів, стереотипів мислення і поведінки, засвоюється нею у духовно-практичній діяльності через потребу і волю до їх захисту та примноження, що, у свою чергу, зумовлює становлення духовної спільності й взаємосприйняття етнічних суб'єктів навіть за умови відсутності безпосереднього зв'язку між ними [5].

До цінностей українського народу, без яких ми не можемо уявити сучасного його існування можна віднести матеріальні пам'ятки, які зберігають інформацію про давню культуру українців, особливості її розвитку. Цілий комплекс національних цінностей становлять здобутки матеріальної та духовної культури українців, відображені в літературі, мистецтві, філософії. Незаперечною цінністю є українська мова, яка є не лише засобом спілкування і передачі інформації, а й своєрідним кодом, що, передаючись з покоління до покоління, зберігає своєрідність та неповторність української нації. До національних цінностей належить українське музичне мистецтво. Цінністю, без якої неможливе існування сучасної нації є історична пам'ять про героїчні й трагічні сторінки минулого українського народу, який постав як велика європейська нація [1].

І. Лебідь до цінностей української нації також віднесла українську національну ідею, національну самосвідомість, національну гідність, національний характер, історичну пам'ять, патріотизм, Конституцію України, державні та національні символи, державний Гімн, національну культуру (традиції, звичаї, обряди, фольклор, мистецтво, етикет, побут), релігію, здоров'я громадян [2, с. 79].

У формуванні національних цінностей учнів початкових класів визначну роль можуть і мають відігравати засоби народознавства (усна народна творчість, музика, обряди, навколишня природа, домашній побут, національні символи тощо), які залучають школярів, молодь до гуманних відносин з людьми, сприяють пробудженню в них почуття національної гідності й національної гордості, формують національну самосвідомість, що виражає духовно-моральні принципи народу, його гуманістичні ідеали.

Однак, хоча зміст навчальної програми для початкової школи сьогодні вдосконалюється, наповнюється цінними засобами народознавства, наприклад: у програму з музичного мистецтва до орієнтовного музичного репертуару включено українські народні пісні, танці та ігри, які раніше не фігурували в програмах, програму з образотворчого мистецтва доповнено новими темами, як наприклад "Українське свято", "Образ рідного краю в мистецтві" та інші, вчителі не застосовують їх повною мірою, під час проведення своїх уроків, не усвідомлюють їх унікальності, глибини та ефективності, надаючи перевагу загально-дидактичним.

У педагогіці початкової школи вивчення народознавства, тобто українознавства, подається у контексті неухильного дотримання принципу народності (Г. Сковорода, І. Франко, Т. Шевченко, К. Ушинський, О. Духнович, Б. Грінченко, С. Русова, В. Сухомлинський). Проте в сучасних школах дотримується лише один його аспект: навчання українською мовою. Вчителі формально проводять народні свята, які вимагає від них програма, глибоко не занурюючись в багату українську культуру, тому в дітей не формуються національні цінності, а лише з'являються фрагментарні знання про свій народ.

Сьогодні серед принципів і підходів у вихованні засобами народознавства також потрібно враховувати наступні:

- принцип природовідповідності, який стверджує, що виховання дітей дає хороший результат тоді, коли дитина виховується в оточенні рідного, близького, природного середовища і в стосунках дитини та природи складається гармонія. Реалізація цього принципу потребує врахування багатогранної й цілісної природи дитини – не тільки її анатомічних, фізіологічних, психологічних та вікових, а й національних особливостей;

- принцип культуровідповідності, який полягає в тому, що школа має забезпечити оволодіння учнем народною культурою, а на цій основі всіма національними та загальнолюдськими цінностями. Народна культура включає в себе матеріальну й духовну культуру: народне мистецтво (фольклор, музика, танці), народну мораль, основу якої становлять совість, честь, правдивість, скромність [4, с. 131].

Як ніколи раніше, актуальним сьогодні є принцип родинного співжиття, який ґрунтується на бережливому родинному ставленні до дитини, на плеканні її духовного світу шляхом передачі родинних традицій як у сприйманні народної культури, так і в практичному прилученні до виготовлення речей домашнього вжитку, а по можливості й мистецьких цінностей. Цей принцип спрямований на об'єднання зусиль школи й родини у вихованні дітей засобами

народознавства. Тільки на основі філософії родинності, взаєморозкриття добрих починань і діянь батьків, учителів, усіх друзів школи можна досягти того, щоб талант дитини не пройшов непоміченим.

Вказані принципи та засоби народознавства найбільш гармонійно поєднуються і можуть бути реалізовані при проведенні українських народних свят, обрядів, дотриманні звичаїв, традицій, передбачених народним календарем. Щоб мати комплексний потужний вплив на учнів, обов'язково до цього процесу потрібно залучати батьків. Використання народознавчого матеріалу потрібне в різних сферах життя дитини. Завдяки народознавству діти глибше відчують, що знання про свій народ – це перш за все пізнання себе [4, с. 138].

Сьогодні, коли молодь деградує морально, духовно та фізично, коли свідомих українців – патріотів своєї Батьківщини – стає все менше, ми маємо звернутися до тих духовних цінностей, які завжди несли в собі реальний зміст: мова, фольклор, традиції, звичаї, обряди, культура [3, с. 120].

Список використаних джерел

1. Газіна І. О. Національні цінності, їх зміст, специфіка та місце в системі виховання дитини шкільного віку / І. О. Газіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. — Рівне, 2011. — Вип. 1. — С. 44–45.

2. Лебідь І. В. Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи (теоретико-методологічний аспект): дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / І. В. Лебідь. — Умань, 2002. — 224 с.

3. Моделі розвитку сучасної української школи: матеріали. Всеукр. наук.-практ. конф. / редкол.: Н. М. Бібік, д-р пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України [та ін.]. — К. : СПД Богданова А. М., 2007. — 240 с.

4. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка: навч. посіб. / Мосіяшенко В. А. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 176 с.

5. Оксенюк О. П. До проблеми національних цінностей / О.П. Оксенюк // [Нова пед. думка](#). — 2009. — № 2. — С. 88-90.

6. Словник педагогічних термінів [уклад. Савенковою Л.О. та ін.]. — К.: Либідь, 2008. — 19 с.

7. Філіповський В. В. [Сучасна](#) українська молодь: [прогрес чи](#) деградація / Філіповський В. В. // Рідна школа. — 2009. — №10. — С. 15-16.